

iafor

Sempozyum Tam Metin Kitabı

The Book of Full Text

ISSAS
NEVŞEHİR TÜRKİYE

2. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu

2nd International Symposium on Silk Road Academic Studies

HONARARY PRESIDENTS

Prof. Dr. Mazhar BAĞLI Rector University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli	Prof. Dr. Vladimir BUMBASIREVIC Rector University of Belgrade
---	---

CHAIR OF THE SYMPOSIUM

Prof. Dr. Ljilljana MARKOVIC
University of Belgrade Faculty of Philology (SERBIA)

EDITOR

Dr. Hakan Yalap
University of Nevşehir Hacı Bektaş Veli

VICE EDITOR

Gökhan Güneş

ISBN

978-605-67701-4-2

Nevşehir, 2018

Bu tam metin kitabında bulunan bildiriler, 20-22 Eylül 2018 tarihlerinde sözlü olarak sunulmuştur.

Tüm yazıların etik, bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazar(lar)a ait olup Editör, Editör Yardımcısı ve Yayın ve Bilim Kurulu'nun görüşlerini yansıtmaz ve sorumluluğu yoktur.

Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek yapılacak alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ORGANIZING COMMITTEE

- Prof. Dr. Ali Meydan (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Prof. Dr. Joseph Haldane (President of IAFOR) ENGLAND
Prof. Dr. Ljilljana Markovic (University of Belgrade) SERBIA
Prof. Dr. M. Sezai Türk (University of Gazi) TURKEY
Prof. Dr. Noriyuki Inoue (University of Kobe) JAPAN
Prof. Dr. Roberto Veraldi (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara) ITALY
Doç. Dr. Abdülkadir Uzunöz (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Hakan Yalap (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Vedat Aktepe (University of Nevşehir HBV) TURKEY

SCIENTIFIC COMMITTEE

- Prof. Dr. Âdem Sezer (Uşak University) TURKEY
Prof. Dr. Adnan Pınar (University of Konya Necmettin Erbakan) TURKEY
Prof. Dr. Ahmet Şimsek (İstanbul University) TURKEY
Prof. Dr. Akif Akkuş (Hasan Kalyoncu University) TURKEY
Prof. Dr. Akmatalı Alimbekov (Kyrgyz Turkis Manas University) KYRGYZSTAN
Prof. Dr. Alexandra Vranes (University of Belgrade) SERBIA
Prof. Dr. Almaz Ulvi Binnatova (Azerbaijan National Academy of Science) AZERBAIJAN
Prof. Dr. Adriana d'Angelo (University of Gabriele d'Annunzio of Chieti-Pescara) ITALY
Prof. Dr. Arif Sariçoban (Selçuk University) TURKEY
Prof. Dr. Asuman Seda Saracaloğlu (Adnan Menderes University) TURKEY
Prof. Dr. Bayram Ünal (University of İstanbul Sabahattin Zaim) TURKEY
Prof. Dr. Bekir Çoksevrim (Erciyes University) TURKEY
Prof. Dr. Bekir Çınar (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY
Prof. Dr. Cemil Öztürk (Marmara University) TURKEY
Prof. Dr. Cengiz Dönmez (Gazi University) TURKEY
Prof. Dr. Daniele Ungaro (University of Teramo) ITALY
Prof. Dr. Elena Oganova (University of Moscow State) RUSSIA
Prof. Dr. Emine Öztürk (Kafkas University) TURKEY
Prof. Dr. Faruk Çolak (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY
Prof. Dr. Flera Sayfulina (Kazan Federal University) TATARSTAN
Prof. Dr. Fred Gardaphe (City University of New York) USA
Prof. Dr. Gencay Zavotçu (University of Kocaeli) TURKEY
Prof. Dr. Geertrui Van Overwalle (University of Leuven) BELGIUM
Prof. Dr. Güray Kırpık (Gazi University) TURKEY
Prof. Dr. Hamza Keleş (Gazi University) TURKEY

Prof. Dr. Hikmet Koraş (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY
Prof. Dr. Hilmi Demirkaya (Akdeniz University) TURKEY
Prof. Dr. Himmet Karadal (Aksaray University) TURKEY
Prof. Dr. İlgar İmamverdiyev (Gaziantep University) TURKEY
Prof. Dr. İsmail Hakkı Mirici (Education Attache of Chicago) USA
Prof. Dr. James Birx (College University of Canisius) USA
Prof. Dr. Joachim Klose (University of Humboldt) GERMANY
Prof. Dr. Kadir Ulusoy (Mersin University) TURKEY
Prof. Dr. Kei Maruyama (Doshisha University, Kyoto) JAPAN
Prof. Dr. Kiyomitsu Yui (University of Kobe) JAPAN
Prof. Dr. Livia Maria Costa Madureira (University of Tras-os-Montes e Alto Douro) PORTUGAL
Prof. Dr. M. Sezai Türk (Gazi University) TURKEY
Prof. Dr. Stefano Trinchese (University of Chieti) ITALY
Prof. Dr. Mihaela Gavrilă (University of Rome La Sapienza) ITALY
Prof. Dr. Nuri Yavuz (Gazi University) TURKEY
Prof. Dr. Nursulu Çetin (Giresun University) TURKEY
Prof. Dr. Osman Sabancı (Atatürk University) TURKEY
Prof. Dr. Ramazan Sever (Giresun University) TURKEY
Prof. Dr. Remzi Oto (Dicle University) TURKEY
Prof. Dr. Selma Yel (Gazi University) TURKEY
Prof. Dr. Sevinç Üçgül (Erciyes University) TURKEY
Prof. Dr. Suat Ünal (University of Karadeniz Technical) TURKEY
Prof. Dr. Tanju Seyhan (University of Mimar Sinan) TURKEY
Prof. Dr. Ziya Avşar (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY
Doç. Dr. Ali Ekber Gülersoy (9 Eylül Üniversitesi) TURKEY
Doç. Dr. Abdullah Temizkan (Ege University) TURKEY
Doç. Dr. Ali Fuat Gökçe (Gaziantep University) TURKEY
Doç. Dr. Alpaslan İnce (Ordu University) TURKEY
Doç. Dr. Ayşen Kiriş Avaroğulları (University of Muğla Sıtkı Koçman) TURKEY
Doç. Dr. Bekir Direkçi (Akdeniz University) TURKEY
Doç. Dr. Bülent Kara (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY
Doç. Dr. Bülent Kırmızı (University of Fırat) TURKEY
Doç. Dr. Erdal Bay (Gaziantep University)TURKEY
Doç. Dr. Elvan Yalçınkaya (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY
Doç. Dr. Fatma Ünal (Bartın University) TURKEY
Doç. Dr. Gadir Bayramlı (Azerbaijan State University of Economic) AZERBAIJAN
Doç. Dr. Hamdi Doğan (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY

Doç. Dr. Hasan Yavuzer (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Doç. Dr. Halil Tokcan (University of Niğde Ömer Halisdemir) TURKEY
Doç. Dr. İbrahim Coşkun (Trakya University) TURKEY
Doç. Dr. İlknur Savaşkan (Uludağ University) TURKEY
Doç. Dr. Kadir Karatekin(University of Kastamonu) TURKEY
Doç. Dr. Lütfi Üredi (Mersin University) TURKEY
Doç. Dr. Marija Djindjic (SANU) SERBIA
Doç. Dr. Mehmet Çeribaş (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Doç. Dr. Muhammed Sarı (Aksaray University) TURKEY
Doç. Dr. Necati Tomal (19 Mayıs University) TURKEY
Doç. Dr. Osman Çepni (Karabük University) TURKEY
Doç. Dr. Ömer Faruk Sönmez (University of Gaziosmanpaşa) TURKEY
Doç. Dr. Selahattin Avşaroğlu (University of Konya Necmettin Erbakan) TURKEY
Doç. Dr. Spartak Kadiu (University of Tiran) ALBANIA
Doç. Dr. Tekin Çelikkaya (University of Ahi Evran) TURKEY
Doç. Dr. Turhan Çetin (Gazi Üiversity) TURKEY
Doç. Dr. Ufuk Karakuş (Gazi University) TURKEY
Doç. Dr. Xhemile Abdiu (University of Tiran) ALBANIA
Doç. Dr. Yasin Doğan (Adıyaman University) TURKEY
Doç. Dr. Yunus Aslan (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Doç. Dr. Yunus Kaplan (University of Osmaniye Korkut Ata) TURKEY
Doç. Dr. Yusuf Avcı (University of Çanakkale Onsekiz Mart) TURKEY
Doç. Dr. Zafer Kuş (University of Kastamonu) TURKEY
Dr. Abidin Karasu (University of İstanbul Medeniyet) TURKEY
Dr. Adnan Doğan Buldur (University of Konya Necmettin Erbakan) TURKEY
Dr. Aykut Acar (Dumlupınar University) TURKEY
Dr. Ayla Arseven (Cumhuriyet University) TURKEY
Dr. Aylin Alkaya (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Aysel Kekillioğlu (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Aysel Şahin Kızıl (University of Fırat) TURKEY
Dr. Bahadır Kılcan (Gazi University) TURKEY
Dr. Behice Varışoğlu (Gaziosmanpaşa University) TURKEY
Dr. Caner Aladağ (University of Konya Necmettin Erbakan) TURKEY
Dr. Cumhuriyet Günekör (Central Bank of The Republic of Turkey)
Dr. Emel Tüzel (Gaziosmanpaşa University) TURKEY
Dr. Erkan Yeşiltaş (Cumhuriyet University) TURKEY
Dr. Fatih Bakırcı (University of Mimar Sinan) TURKEY

Dr. Hakan Yıldırım (Esenyurt University) TURKEY
Dr. Hulusi Yılmaz (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Kerim Sarıçelik (University of Konya Necmettin Erbakan) TURKEY
Dr. Lokman Tanrıkulu (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Lütfiye Cengizhan Akyol (Trakya University) TURKEY
Dr. Mehmet Akpınar (University of Karadeniz Technical) TURKEY
Dr. Mehmet Celal Varışoğlu (University of Gaziosmanpaşa) TURKEY
Dr. Mehmet Gürbüz (University of Konya Necmettin Erbakan) TURKEY
Dr. Mehmet Özdemir (University of Kocaeli) TURKEY
Dr. Muhammed Avaroğulları (Muğla Sıtkı Koçman University) TURKEY
Dr. Murat Akkuş (Aksaray University) TURKEY
Dr. Oğuzhan Karadeniz (Bülent Ecevit University) TURKEY
Dr. Raşan Kolutek (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Recep Kürekli (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Serap Alper (University of Mimar Sinan) TURKEY
Dr. Serhat Küçük (University of Kocaeli) TURKEY
Dr. Sevda Toker (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Süleyman Koyuncu (Aksaray University) TURKEY
Dr. Şaban Çobanoğlu (İstanbul Medeniyet University) TURKEY
Dr. Şamil Yeşilyurt (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Tahsin Yıldırım (Aksaray University) TURKEY
Dr. Tekin Avaner (Van Yüzüncü Yıl University) TURKEY
Dr. Tuğrul Balaban (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Vedat Aktepe (University of Nevşehir HBV) TURKEY
Dr. Veysel Şahin (University of Fırat) TURKEY
Dr. Yunus Emre Tansü (Gaziantep University) MACEDONIA

SECRETARIAL

Doç. Dr. Jelena Gledic (University of Belgrade) SERBIA
Gökhan Güneş (Ministry of Education) TURKEY

İÇİNDEKİLER

ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ KÜTÜPHANE (Z-KÜTÜPHANE) KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	11
ORTAOKUL 5, 6, 7 VE 8. SINIFLAR TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETMEN KILAVUZ KİTAPLARINDAKİ DİNLEME METİNLERİNİN ELEŞTİREL DİNLEME TEKNİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	22
İKİNCİ DİL/YABANCI DİL OLARAK SURIYELİ GÖÇMENLERE TÜRKÇE ÖĞRETEN ÖĞRETİCİLERİN PROBLEMLERİ .	36
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDA CİNSİYET ROLLERİ.....	45
YENİ HİTİT YABANCILAR İÇİN TÜRKÇE DERS KİTABI C1, İSTANBUL YABANCILAR İÇİN TÜRKÇE DERS KİTABI C1, YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ TÜRKÇE ÖĞRETİM SETİ DERS KİTABI C1'DEKİ OKUMA METİNLERİNDE KÜLTÜR AKTARIMINDA İNANÇ UNSURLARININ KULLANIMI	51
ÇOCUKLARDA SIK GÖRÜLEN KANSERLER VE EBEVENYLERİN SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DURUMLARI	62
EVALUATION OF LAW NO. 6360 IN CONSIDERATION OF EUROPEAN CHARTER OF LOCAL SELF – GOVERNMENT	68
6360 SAYILI KANUN'UN AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
AN ACTION RESEARCH PROJECT ON INCREASING STUDENTS' INTERESTS IN ENGLISH GRAMMAR LESSONS AT A STATE UNIVERSITY IN TURKEY.....	77
<i>BOMBUS TERRESTRIS</i> (HYMENOPTERA:APIDAE) TÜRÜ	82
<i>LEPTINOTARSA DECEMLINEATA</i> SAY, 1824 (COLEOPTERA: CHRYSOMELIDAE)	89
KAYSERİ İLİ YAHYALI LOKALİTESİ CALLIPHORIDAE (INSECTA: DIPTERA) TÜRLERİ ÜZERİNE ADLİ ENTOMOLOJİK ARAŞTIRMA.....	98
ANADOLU HALILARINDA YER ALAN ZÜMRÜDÜ ANKA VE EJDER MOTİFLERİ.....	111
ALİ KAZAKLI: HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ŞİİRLERİ.....	125
AN EVALUATION OF MODULAR TEACHING IN THE PREPARATORY ENGLISH.....	138
ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ ZAMANINDA İPEKYOLU TİCARETİ VE BAZI AKSARAY HANLARI	144
TEKSTİL SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ÖLÇÜMÜ: KAHRAMANMARAŞ İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN TEKSTİL İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA	152
6-12 YAŞ ÇOCUKLARININ GÖZÜYLE BEDEN EĞİTİMİ KAVRAMI	165
İSRAİL CUMHURBAŞKANI REUVEN RIVLIN'İN “YENİ İSRAİL DÜZENİ” KAVRAMSALLAŞTIRMASI	173
RÜZNÂMECİ MUHAMMED B. MUHAMMED ŞÂKİR'İN MİNYATÜRLÜ ACÂYİBÜ'L-MAHLÜKÂT TERCÜMESİ....	184
PEYZAJ MİMARLIĞINDA BİR TASARIM YÖNTEMİ: ESKİZ	199
SOSYAL MEDYA TÜKETİMİNİN KADINLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE KADIN CİNAYETLERİNİN ONLINE YER ALIŞ BIÇIMLARI (2018).....	207
FAHİM BEY VE BİZ'DE ZAMAN	214
GENETICS TRACES ON THE SILK ROAD - AN OVERVIEW	223
MÜZİK ÖĞRETMENLERİNE YÖNELİK DÜZENLENEN HİZMETİÇİ EĞİTİM ÇALIŞTAYININ ÖĞRETMENLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	233
HZ. PEYGAMBER'İN KUR'ÂN OKUYUŞUNUN ÇAĞIMIZ MÜSLÜMANLARINA ÖRNEKLİĞİ.....	246
İPEK YOLU'NDA BİR RESSAM: MEHMET SİYAHKALEM	253

YAPILANDIRMACI YAKLAŞIM VE ÜST BİLİŞSEL FARKINDALIK	265
NATURALİST FELSEFENİN EĞİTİM ANLAYIŞI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	271
PRAGMATİK FELSEFENİN EĞİTİM ANLAYIŞI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME.....	279
REALİST FELSEFENİN EĞİTİM ANLAYIŞI ÜZERİNE DE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	285
ÜST BİLİŞ VE ÖĞRENME ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	289
SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ÖĞRENDİKLERİNİ YANSITMA DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	293
SIMULTANEOUS SEPARATION OF WATER-SOLUBLE NIACINE AND PYRIDOXINE VITAMINS IN GRAPE MOLASSES SAMPLES: STUDY OF HIGH-PRESSURE LIQUID CHROMATOGRAPHY WITH DAD DETECTION	303
CHARACTERIZATION OF ACTIVATED CARBON PRODUCED WITH KOH AGENT AT DIFFERENT TEMPERATURES THROUGH CHEMICAL ACTIVATION FROM THE ERIOBOTRYA JAPONICA SEED	309
CONCENTRATION OF TOTAL AFLATOXIN, AFLATOXIN B1 AND SELECTED HEAVY METALS CONTENT IN PEPPER SAMPLES FROM TURKEY	315
DETERMINATION OF SOME HEAVY METAL CONCENTRATIONS OF THYME AND MINT WITH FAAS.....	323
KUANTUM ÖĞRENME MODELİ KAPSAMINDA GELİŞTİRİLEN BİR FEN ETKİNLİĞİ: BASINÇ KONUSU.....	329
TERS YÜZ SINIF MODELİ ÇERÇEVESİNDE GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ ÇALIŞMALARA YÖNELİK İÇERİK ANALİZİ.....	342
KÂTİP ÇELEBİ'YE GÖRE AKLİ İLİMLERİN MEDRESELERDEN KALDIRILMASININ ARDINDAN KENDİ DÖNEMİNDEKİ BİLİM ANLAYIŞI VE KÂTİP ÇELEBİ'NİN BU BİLİM ANLAYIŞINA ELEŞTİRİLERİ	360
KÜRESELLEŞMENİN SINIR TANIMAZ YAYILIMI VE ULUS DEVLETLERE ETKİLERİ.....	376
LOJİSTİK FİRMALARINDA ARAÇ SEÇİMİ: KAYSERİ'DE FAALİYET GÖSTEREN BİR LOJİSTİK FİRMASINDA UYGULAMA.....	387
LUMBOSAKRAL GEÇİŞ VERTEBRANIN LUMBOSAKRAL DİZİLİM ÜZERİNE ETKİSİ	409
TÜRK TOPLUMUNDA TESETTÜR - BAŞÖRTÜSÜ ALGISI.....	413
METAL GRAVÜR TEKNİKLERİNDE POLİMERFİLM KULLANIMI.....	436
MORSE-MORSE-SPLINE-VAN DER WAALS (MMSV) POTANSİYELİ İLE İKİNCİ VİRİAL KATSAYISINI KULLANARAK SES HIZININ ANALİTİK BELİRLENMESİ	446
BLOCH-GRUNEISEN VE KLASİK YAKLAŞIMLAR KULLANILARAK İNDÜKSİYON MOTOR VERİMİNİN TEORİK KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ	451
POKER - KLABUNDE YAKLAŞIMI KULLANILARAK ELEKTRİK MOTORLARININ DİRENÇ KAYIPLARIN SICAKLIĞA BAĞIMLI OLARAK DEĞİŞMESİNİN İNCELENMESİ.....	455
ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT KURAN TERCÜMELERİNDE DİNİ KAVRAMLARA KARŞILIK BULMA MESELESİ.....	459
NARRATIVE MODES OF RECONSTRUCTION OF THE PAST AND MEMORIES IN BEFORE SHE MET ME BY JULIAN BARNES	467
NİĞDE GAZETESİ'NE GÖRE 1949-1952 YILLARI ARASINDA NEVŞEHİR İZLENİMLERİ	473
5. SINIF TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ (2017) ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ ...	481
SİNGÜLER STURM-LIOUVILLE DENKLEMİN ÇÖZÜMLERİNİN DAVRANIŞI	492
EVALUATION OF NIGDE PROVINCE IN TERMS OF MOUNTAIN TOURISM	500

NİĞDE İLİ'NİN DAĞ TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	500
ON THE UNIQUENESS OF THE SILK ROAD	506
ORTADOĞU'DAKİ MEZHEPÇİLİĞİN KÜRESEL POLİTİKAYA YANSIMALARI	522
TÜRKİYE'DE MÜZİK ÖĞRETMENLERİNE YÖNELİK DÜZENLENEN HİZMETİÇİ EĞİTİM PROGRAMLARININ ANALİZİ	531
KADIN VE ÇOCUK BAĞLAMINDA	541
PEOPLE OF THE GREAT SILK ROAD IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF RUSSIAN FEDERATION	548
ARAP ATASÖZLERİNİN TEŞEKKÜLÜNDE ETKİLİ OLAN ÖNEMLİ TEM'ALAR	558
SON DÖNEM ARAP EDEBYATÇILARINDAN AHMED EMİN VE	565
RİCE VE HIRSCHFELDER DEĞİŞTİRİLMİŞ BUCKINGHAM (EXP-6) POTANSİYELİ KULLANILARAK KUANTUM KATKILI İKİNCİ VİRİAL KATSAYISININ HESAPLANMASI	573
SEYYAHLARIN GÖZÜYLE DOĞU AKDENİZ KENT VE KASABALARI	577
GÖÇMEN ÖĞRENCİLERİN BENLİK SAYGISI	590
DESCENDANTS OF THE SILK ROAD: ONLINE RESOURCESFOR FAMILY HISTORY.....	600
AZERBAYCAN SAZ – SÖZ DÜNYASININ ÜNLÜ OZANI, DEDE ŞEMŞİR.....	607
KÜLTÜR TAŞIYICISI OLARAK KADINLARA ÖZGÜ DİL KULLANIMLARI: SİNOP BOYABAT ÖRNEĞİ	632
SOSYAL POLİTİKA KURUMLARI ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE 2000'Lİ YILLARDA KAMU YÖNETİMİNİN YENİ KAMU YÖNETİMİ İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE ETKİNLEŞTİRİLMESİ ÇABALARI.....	638
ŞEM'İNİN TEZKİRETÜ'L-HULEFÂ ADLI ESERİ	646
KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN BAKIŞ AÇISIYLA EN UYGUN SICAK HAVA BALON İŞLETMESİNİN SEÇİMİ: BİR ANALİTİK HİYERARŞİ PROSESİ UYGULAMASI	662
AN ACTION RESEARCH PROJECT WRITING PORTFOLIO AS AN ASSESSMENT TOOL IN ELT AT A STATE UNIVERSITY IN TURKEY	683
OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN BİLGİSAYAR TEKNOLOJİLERİ KULLANIMININ ANNELERİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ ¹	687
TÜRKİYE'DE AİLENİN DEĞİŞİMİ.....	695
KURUMSAL DÜZEYDE EĞİTİM İHTİYAÇ ANALİZİ ÖRNEĞİ.....	707
BİR HİZMETİÇİ EĞİTİM PROGRAMI GELİŞTİRME ÖRNEĞİ: YÖNETİCİ GELİŞTİRME PROGRAMI	716
INFLUENCE OF THE ISLAMIC CULTURE ON THE SILK ROAD	721
EBELİK ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ.....	725
OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANISI KONULMUŞ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN STRES VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ.....	732
KIBRIS'TA OSMANLI ÖNCESİ TÜRK VARLIĞI	740
TÜRKİYE'DE SUDAK (<i>SANDER LUCİOPERCA</i>) AVCILIĞI VE ÜLKE	748
TÜRKİYE'DE KADININ ÇALIŞMASINA YÖNELİK TUTUMLAR VE DİNDARLIĞIN BU TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	751
TÜRKİYEDE SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE ÜLKE EKONOMİSİNE KATKISI.....	762

YENİ İPEK YOLU EKONOMİK KUŞAĞI'NIN ULUSLARARASI GÜVENLİK BAĞLAMINDA AB-ÇİN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ	767
ÖRGÜTSEL ADALETİN SOSYAL KAYTARMA VE SANAL KAYTARMA ÜZERİNE ETKİSİ: KAHRAMANMARAŞ'TA BİR ALAN ARAŞTIRMASI	775
GÜMRÜ- MOSKOVA ANTLAŞMALARI'NDA MİLLİ MİCADELE'NİN DOĞU CEPHESİ'NDE BARIŞIN SAĞLANMASI	791
N.HESENZADE'NİN "NABAT ANANIN ÇÖREĞİ" ROMANI ÖRNEĞİNDE TOPLUMSAL HAFIZANIN TAŞIYICISI OLARAK KADIN.....	803
SECURITIES USED IN THE FINANCIAL SYSTEM AND THE KNOWLEDGE BETWEEN SME MANAGERS YALOVA EXAMPLE.....	807
FİNANSAL SİSTEMDE KULLANILAN MENKUL KIYMETLER VE KOBİ YÖNETİCİLERİ ARASINDA BİLİNİRLİĞİ- YALOVA ÖRNEĞİ	808
TEMEL FİNANS VE SERMAYE PİYASASI KURUMLARI İLE BUNLARIN KOBİ YÖNETİCİLERİ ARASINDA BİLİNİRLİĞİ- YALOVA ÖRNEĞİ	821
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUKLUK ÇAĞI ÖRSELENME YAŞANTILARI, TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARI, ŞİDDET EĞİLİMLERİ VE ŞİDDETLE KARŞILAŞMA DURUMLARI	840
İPEK YOLU AKADEMİK ÇALIŞMALAR SEMPOZYUMU'NUN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI	848
KLASİK TÜRK EDEBİYATI'NDA MANZUM SÖZLÜKLER VE DİL ÖĞRETİMİ	851
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUKLUK ÇAĞI ÖRSELENME YAŞANTILARI, TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARI, ŞİDDET EĞİLİMLERİ VE ŞİDDETLE KARŞILAŞMA DURUMLARI	855
21. YÜZYIL TÜRK DÜNYASINDA İPEK YOLU KADINLARI BİRLİĞİNİ OLUŞTURMA.....	863
TUHFETÜ'L- İHVÂN'DA ESKİ TÜRKÇE KELİMELER	868
UNUTULMAYA YÜZ TUTAN FOTOGRAFİK İŞLEMLER	881
KÜRESEL TİCARET DÜZENİNDE ÇİN'İN YÜKSELİŞİ	896
21. YÜZYILDA EKONOMİK GÜÇ MERKEZİ İPEK YOLU EKONOMİLERİNİN	909
ARNAVUTÇADA TÜRKÇE KÖK/KÖKEN İLE OLUŞTURAN BAZI SÖZCÜK AİLE GELİŞİMİ VE OLUMLU STİLİSTİK NÜANSLARI	922
ARNAVAVUTÇADA BAZI TÜREMİŞ VE BİLEŞİK İSİM VE SIFATLARIN YAPILARI ÜZERİNE	927
ORTAÖĞRETİM 10. SINIF EDEBİYAT DERS KİTAPLARININ (DİVAN ŞİİRİ METİNLERİ) DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	934
ALTERNATİF FİNANS MODELLERİNİN GELİŞİMİ:.....	942
İPEK YOLUNUN KUZEY NOKTASINDA, TATARİSTAN'DA BİR ŞEHİR: ALABUGA.....	956
SİYASAL İLETİŞİMDE YENİ SEÇİM KAMPANYA YÖNTEMLERİ	969

TUHFETÜ'L- İHVÂN'DA ESKİ TÜRKÇE KELİMELER

Ahmet KAYASANDIK

Dr. Öğr. Gör., Abdullah Gül Üniversitesi

ahmet.kayasandik@agu.edu.tr

Özet

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan dilin, canlı ve sosyal olması onun diğer niteliklerindedir. Milletın bütün kültür unsurları o dilin söz varlığına yansır ve dil aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılır. Bu süreçte bazı kelimelere ihtiyaç kalmaz, diğer dillerden etkilenmeler, alıntılar, ses değişiklikleri gibi gelişmeler olur. Bunlar dilin canlılığının doğal bir sonucudur. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden Tuhfetü'l-İhvân'daki Eski Türkçe kelimeler tespit edildi. Yaklaşık 400 yıl sonrasına hangi kelimelerin ne şekilde geçtiği değerlendirildi. Eski Türkçedeki anlamlarından çok farklı anlamlarda kullanılan kelimelerin Eski Türkçedeki karşılıkları ve incelenen eserdeki kullanım örnekleri verildi. İncelemede 486'sı aynen, 244'ü küçük bazı ses değişiklikleriyle, 38'i ise farklı anlamda olmak üzere toplam 768 Eski Türkçe kelimenin bu eserde kullanıldığı görüldü. Buna göre, Türkçe kelimelerden çoğu, yapısını ve anlamını aynen korumuştur. Önemsiz değişikliklerle varlığını sürdüren kelimelerdeki ses olayları ise bilinenlerdir.

Anahtar kelimeler: *Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Tuhfetü'l-İhvân, ses değişiklikleri*

OLD TURKISH WORDS IN TUHFETÜ'L- İHVÂN

Abstract

Being alive and social is other qualities of language that it makes the agreement among the people. All cultural elements of the nation are reflected in the vocabulary of that language and are transmitted to later generations through language. In this process some words are not needed, some developments take place such as influences by other languages, quotations and phonetic changes. These are a natural result of the vitality of the language. In this study Old Turkish words in Tuhfetü'l-İhvân of Old Anatolian Turkic works have been identified. It has been evaluated how words passed about 400 years later. The words used in different meanings from the Old Turkic meanings have been given to the Old Turkic equivalents and examples of usage in the studied manuscript. In the analysis, totally 768 Old Turkish words have been used in this work, of which 486 were the same, of which 244 with some minor phonetic changes and 38 with different meanings. According to this, most Turkish words protect their structures and meanings exactly. The phonetic events in the words which have persisted with minor changes are known.

Key words: *Old Turkish, Old Anatolian Turkish, Tuhfetü'l-İhvân, phonetic changes*

Giriş

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan dilin, canlı ve sosyal olması onun diğer niteliklerindedir. Milletın başta dil olmak üzere tarih, din, örf ve âdetler, hukuk sistemi, müzik, güzel sanatlar, ekonomi, ahlâk anlayışı, dünya görüşü vb. gibi maddi ve manevi bütün kültür unsurları dilin söz varlığına yansır ve dil aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılır. Bu süreçte zamanla çeşitli etkenlere bağlı olarak bazı kelimelere ihtiyaç kalmadığı için bunlar kullanımdan kalkar. Değişen durumlara ve ihtiyaçlara göre yeni kelimelere ihtiyaç duyulur. Dil bu gereksinimini, mevcut kelimelere yeni anlamlar yükleme, türetme, birleştirme, ödünçleme, alıntı kelimeleri kendi ses yapısına uydurma gibi çeşitli biçimlerde karşılar. Malum sebeplerle mevcut kelimelerde birtakım ses olayları/değişiklikleri gibi gelişmeler olur. Bunlar dilin canlılığının doğal bir sonucudur. Dil ürünlerinin her yönüyle incelenmesi, farklı dönemlerin kültürel hayatı hakkında da önemli bilgiler edinmeye yardımcı olur. Sosyolojik araştırmalar için de söz varlığı, vazgeçilmez kaynaklardır.

Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden Tuhfetü'l-İhvân'da Eski Türkçe kelimeler tespit edildi. Eski Türkçenin söz varlığından hangi kelimelerin, anılan eserde ne şekilde kullanıldığından hareketle dilin gelişme süreci hakkında da fikir verilmeye çalışıldı.

Türk dilleri on iki yüzyıldan fazla bir zamandan beri bol ve çeşitli metinlerle mevcudiyetlerini ortaya koymuşlardır (Akalin, 1979: 15).

Türkçenin belgelerle takip edilen ve 13. yüzyıla kadar olan zamanı içine alan dönemi, genellikle Eski Türkçe olarak adlandırılmaktadır. Bütün devirleri dikkate alındığında ses, şekil bilgisi ve söz varlığı bakımından en saf ve duru dönemdir. Dilin gramer özelliklerini, tarihî gelişimini tespit için düzenli ve bol metinlerin olduğu bu dönemde bütün Türkler, Türkçenin bu ilk yazı dilini kullanmışlardır. Eski Türkçe dönemine ait metinler; Köktürk, Uygur ve Karahanlı metinleridir (Kayasandık vd., 2017: 26-27).

Köktürklerin kendi icadı olan Köktürk alfabesiyle taşlara yazdıkları metinlerin en meşhurları Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk adına diktirilen ve Köktürk Yazıtları (Orhun Abideleri) adıyla bilinenlerdir. Bir kısmı henüz yayınlanmamış irili ufaklı bu metinlerin sayısı 250'den fazladır.

Uygur metinlerinin en önemlileri *Sekiz YükmeK*, *Altun Yaruk*, *Irk Bitig* ve *Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi*'dir. Çoğunluğu dinî nitelikli olmakla beraber aralarında tıp, falcılık, astronomi ve şiirle ilgili Uygur metni mevcuttur.

Öğretici nitelikteki Karahanlı metinlerinin başlıcaları ise *Kutadgu Bilig*, *Dîvânü Lûgati't-Türk*, *Atabetü'l-Hakâyık* ve *Divân-ı Hikmet*'tir.

Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hâcib tarafından 1069-1070 yılında 6645 beyit olarak yazılmıştır. İslâmlığın etkisindeki Türk edebiyatının ilk ürünüdür. Dil ve edebiyat tarihi yanında kültür tarihi bakımından da önemli kaynaklardan biridir.

Dîvânü Lûgati't-Türk, Kaşgarlı Mahmud tarafından 1072'de yazılmaya başlanan ve 1077'de halife Ebü'l Kasım Abdullah'a sunulan ansiklopedik Türk Dili sözlüğüdür. Türk kültürü ve medeniyetinin eşsiz kaynaklarından biri olan bu eser aynı zamanda Orta Asya Türk dünyasının en sağlam dil mirasıdır.

XI -XIII. yüzyıllar arasında Oğuzca dil özelliklerine uygun yazılmış tam özgün bir eser yok ise de Köktürk Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi ve ayrıca Karahanlı döneminde yazılmış eserlerde, Oğuz Türkçesi dil özelliklerine yer verilmiştir (Adıgüzel, 2018: 5).

1. Tuĥfetü'l-İĥvân

Eski Türkçenin 15. yüzyıldaki izlerini söz varlığı bakımından tespit için seçilen ve tarafımızdan dil incelemesi yapılmakta olan Tuĥfetü'l-İĥvân adlı eser Millî Kütüphane yazmalar koleksiyonunda 06 Mil Yz B 1080 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Harekeli nesihle 15 satır olarak H 860 (M 1455) tarihinde yazılmıştır. Müellifi ve müstensihî tespit edilememiştir. Başı sonu tam olan 215 varaklık bu eser, sekiz cennet gibi sekiz bab olarak tertip edilmiştir. Bu bablarda arş, kürs, levh, kalem, mela'ike-yi mukarrebîn, gökler, cennetler, cehennem, yerler, yer altındaki öküz ve balık, Allah Te'ala hazretinin birliğı, iman ve islam, tövbe, züht ve takva, abdest, namaz, tesbihlerin sevabı, Allah'tan korkma, ölümü anma ve ölüm için hazırlık yapma, kıyamet, haşır, neşir, terazi, sırat, hesap ve kitap anlatılmıştır. Dinî nitelikte öğretici bir eser olması sebebiyle (alıntılar dışında) dilinin sade olduğu söylenebilir. Söz varlığı bakımından da dikkate değerdir.

Dönemindeki pek çok eserde olduğu gibi Tuĥfetü'l-İĥvân'da da tutarlı bir imla ne yazık ki yoktur. Türkçe kelimelerin çoklu yazılışlarına bu eserde de rastlanılmaktadır. Arapça veya Farsça kelimelerde (yazımı yanlış az sayıdaki kelime hariç tutulursa) imla daha tutarlıdır.

1.1. Tuĥfetü'l-İĥvân'da Eski Türkçe Kelimeler

Bu çalışmada Eski Türkçe kelimelerin tespiti için künyeleri kaynaklarda verilen *Eski Türk Yazıtları* (EYT), *Orkhon Runic Inscriptions Glossary* (O) *Dîvânü Lugâti't-Türk* (DLT), *Kutadgu Bilig III İndeks* (KB), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* (US), *Tuĥfetü'l-İĥvân* (Tİ) ve *Eski Türkiye Türkçesi* (ETT) adlı eserlerden yararlanıldı.

Mezkur eserlerin dizin veya sözlük kısımlarındaki Türkçe kelimeler, Tuĥfetü'l-İĥvân'ın dizinindeki kelimelerle karşılaştırıldı. Toplam 768 kelimenin ortak olduğu tespit edildi. Bunlardan 486 kelimenin herhangi bir ses değışikliğı ve anlam farkı olmaksızın bu eserde aynen kullanıldığı görüldü. Malum sebeplerle izahı yapılabilen birtakım ses değışiklikleriyle varlığını sürdüren 244 kelime tespit

edildi. Ortak kelimelerden 259'u fiil, 227'si isim soyludur. Sesteşlikleri dışında ortaklıkları bulunmayan 38 kelime saptandı. Bu sebeple Tuḥfetü'l-İḥvān'daki Eski Türkçe kelimelerin, aynen kullanılanlar, ses değişikliği olanlar ve sesteş kelimeler olarak üç grupta sıralanması uygun görüldü:

1.1.1. Tuḥfetü'l-İḥvān'da da Aynen Kullanılan Kelimeler:

Eski Türkçe metinlerde geçen ve aşağıda sıralanan kelimeler, herhangi bir değişikliğe uğramadan Tuḥfetü'l-İḥvān'da da aynı şekilde kullanılmıştır. Dîvānu Lugāti't-Türk (DLT) dizininde “ŋ” harfiyle ve Kutadgu Bilig KB dizininde “ng” harfiyle yazılan ses, “ñ” harfiyle gösterilmiştir:

aç-	açıl-	açlık	açuk	ad
adam	ağ	ağır	ağırla-	ağırlık
ağız	aglat-	agrı-	ağrıt-	ağsağ
ağu	ağ	ağ-	ağıt-	al-
alçağ	alda-	alın	alın-	alt
altı	altmış	altun	añ-	ana
anda	andan	anı	anıñ	anlar
ar-	ara	aralık	arın-	arıt-
arğ	arğa	arğun	armağan	arpa
arslan	art-	artuk	artur-	as-
aş	at	at-	ata	atıl-
ay	aya	aylık	ayru	az
az-	azuk	baba	bağır	bağışla-
bağla-	bağlan-	bal	balçık	balık
baña	barış-	barmağ	baş-	baş
başla-	bat-	bay	bayık	baylık
beg	beglik	bekle-	ben	berk
berkit-	berü	beş, biş	beze-	bezek
bezen-	biç-	bil	bildür-	bile
bilin-	biñ	bin-	bir	birer
birle	birlik	biz	boş	boşa
boyun	bölük	börk	bu	buğday
bukagu	bul-	bulıt, bulut	burun	buyruk
buyur-	bük-	bütün	çadır	çağır
çanağ	çık-	çıkar-	çiçek	çok
çök-	dag	dede	derü	deve
egin	ek-	ekin	eksük	eksüksüz
eñ	er	er-	eren	eri-
erin-	es-	esen	esirge	eski
et	etek	etmek	ev	ez-
gel-	gemici	ırağ	ışır-	iç
iç-	iki	il	ilçi	ilet-

ilik	ilk	in-	indür-	iniş
irte	isiz	iste-	iş	işit-
işle-	it	it-	iz	kaç
kaç-	kaçur-	kak-	kağı-	kağıt-
kal-	kalıp	kalkan	kamçı	kan
kan-	kanat	kanda	kandır-	kanı
kar	kara	karar-	karı-	karıg
karıl-	karın	karındaş, kardaş	karış-	kaş
kat	kat-	katık	katır	kavış-
kaygu	kayna-	kaynat-	kayu	kaz-
kendi	kerpiç	kes-	kesek	kesil-
kez	kıg	kıl-	kılıç	kılın-
kıpkızıl	kır-	kırgıl	kırk	kış
kışın	kız	kız-	kızar-	kızıl
kızlık	kim	kir	kirtü	koç
koğ-	kol	kon-	konuk	konuklık
kop-	kork-	korkıt-	korku	korkut-
koş-	koşul-	koy-	kök	kömür
köpük	köz	kul	kulavuz	kulluk
kur-	kurı-	kurt	kurtul-	kuş
kuzı	kül	maña	men	ne
oğlan	oğul	oğ	oğı-	ol
on	oñar-	orta	ot	otuz
oyna-	öç	ög	ög-	ögüt
ögütle-	öküş	öküz	öl-	öldür-
ölüm	öñ	öñdün	öp-	ör-
ört-	öz	özge	şaç	şaç-
şaçıl-	şaçu	sag	sagıl-	şağış
şakal	şakın-	şakla-	şaklan-	şaklık
şalın-	saman	şan-	saña	şat-
satıl-	şav-	şay-	sekiz	sen
sev-	sevin-	şı-	şıg-	şıgın-
sıgır	sık-	şın-	şına-	siñ-
siñek	siñir	sirke	siz	soğ-
şol	şoñ	şor-	söz	şu
şun-	şuvar-	süñük	sür-	süs-
süt	şaş-	tağ	tağıt-	tal-

tam-	tamar	tamu	tanuđ	tap-
tar	tarık-	tart-	tartıl-	taş
tağ-	tavar	tay	tayađ	Teñri
tewe	tın-	toğ-	tođan	tođra-
tođru	tođur-	toğ	tođuz	tol-
tolu	ton	toñ-	toñuz	top
toprak	toy-	toz	tul	tur-
tut-	tuy-	tuz	tü	Türk
tütün	uç	uç-	uçmađ	uđra-
uđrak	uđrat-	uđur	ula-	um-
un	unıt-	unut-	ur-	uş
uyan-	uzak	uzun	üç	üleş-
ün	üst	üş-	üzül-	üzüm
yađ	yađ-	yađmur	yađ-	yađa
yađın	yalavaç	yalın	yalıñ	yalvar-
yama-	yan	yan-	yaña	yañıl-
yap-	yapıl-	yar	yara-	yarađ, yarađ
yaraş-	yarat-	yarın	yaş	yaşa-
yaşıl	yat-	yavaş	yavuz	yavlađ
yay	yay-	yaz	yaz-	yazuđ
yemiş, yimiş	yeñ-	yıđ-	yık-	yıkıl-
yıl	yılan	yıldız	yırt-	yi-
yidi	yig	yigirmi	yigit	yigle-
yigrek	yil	yir	yit-	yitmiş
yođun	yođurt	yođ	yol	yor-
yöre	yu-	yum-	yun-	yurt
yut-	yügrük	yük	yüksek	yüñ
yürek	yüz			

“yigrek” örneđindeki *+rek* kuvvetlendirme bildiren tam bir kelime teşkil unsurudur (Gabain, 1988: 105).

1.1.2. Ses Değişiklikleriyle Varlığını Sürdüren Kelimeler:

Aşağıda listelenen Eski Türkçe kelimeler, birtakım ses değişiklikleriyle yanlarında gösterilen şekilde Tuhfetü'l-İhvān'da kullanılmıştır. Bazı kelimelerin hem Eski Türkçe metinlerde hem de incelenen eserde farklı varyantları bulunmaktadır. Bu niteliktekiler yan yana sıralandı. Bu küçük değişiklikler, dilin canlılığının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir:

açıđ	>	acı	açıđ-	>	acıđ-
açılık	>	acılık	adađ	>	ayađ
adrıl-	>	ayrıl-, ayrıl-	ađrıđ	>	ađrı

alımlıg	>	alımlu	ança	>	anca
andın	>	andan	ansız	>	ansuz
anta	>	anda	arı	>	arıg
arılık	>	arıglık	aru	>	arı
aşak	>	aşağa	āt	>	ad
ayıt-	>	eyit-	ayt-	>	eyt
bar	>	var	bar-	>	var-
başsız	>	başsuz	bedük, beđük	>	büyük
belgür-	>	belür-	ber-	>	ver-
bir-	>	vir-, ver-	bıç-	>	bıç-
biliglig	>	bilülü	biligsizlik	>	bilüsüzlük
bintür-, müdür-	>	bindir, bindür-	bişinç	>	beşinci
bitig	>	biti	boğuz	>	boğaz
bol-	>	ol-	buçgak	>	bucağ
bukünki	>	bugünki	bular	>	bunlar
bulun-	>	bulın-	buluş-	>	buluş
bunça	>	bunca	çerig	>	çeri
đag ol, tegül	>	degil, degül	eđgü	>	eyü
eđgülük	>	eylük	eksü-	>	eksi-
eksüklüg	>	eksüklük	elig	>	el
elig	>	elli	emdi	>	imdi
emgek	>	emek	esirke-	>	esirge
esiz	>	isiz	ewlig	>	evlü
ıgaç, yıgaç	>	ağaç	ıglaş-	>	ağlaş-
ınan-	>	ınan-	içgerü	>	içerü
içür-	>	içir-	ikinç	>	ikinci
ikindi	>	ikindü	ilgerü	>	ilerü
inçge	>	ince	kađgu	>	kaygu
ıamuğ	>	ıamu	kança	>	kanca
kapıg, kapuğ	>	kapu	kapuğcı	>	kapucı
ıarañku	>	ıarañu	karıg	>	karı
ıarınça	>	ıarınca	karşı	>	karşu
ıaşıg	>	ıaşı	katıg	>	katı
ıazgan-	>	ıazan-	kaztur-	>	kazdur-
keç	>	geç	kiç	>	geç
keç-	>	geç-	kiç-	>	geç
keçür-	>	geçür-, geçir-	keđ-	>	gey-

kel-	>	gel-	kelin	>	gelin
keltür-	>	getür-, getir-	kemi, kimi	>	gemi
kentü	>	kendü	kerek	>	gerek
kerek-	>	gerek-	keyik	>	geyik
kez-	>	gez-	kiçe	>	giçe
kiçig	>	kiçi	kin, kiñ	>	giñ
kir-	>	gir-	kirtür-	>	girdür-
kirü	>	girü	kit-	>	git-
kizle-	>	gizle-	kizlen-	>	gizlen-
koñ, koy	>	koyn, koyun	koñşı, koñrı	>	koñşı, koñşu
konuqluq	>	konuqlıq	köbük, köpüg	>	köpük
kögüz	>	gögüs	kök	>	gök
kölige, kölike	>	gölge	köndger-	>	gönder-, göndür-
köñlek	>	göñlek	köñül	>	göñül
kör-	>	gör	körklüg	>	görklü
körün-	>	görün-	kötür-	>	götür-
köz	>	göz	közet-	>	gözet-
közlüg	>	gözlü	közsüz	>	gözsüz
qudruğ	>	quyrıq, quyruk	qulğaq	>	qulaq
qullıq	>	qullıq, qulluq	quruğ	>	qurı
küç	>	güç	kül-	>	gül-
kümüş	>	gümüş	kün	>	gün
kündüz	>	gündüz	küneş	>	güneş
meñ	>	beñ	min, men	>	ben
miñ	>	biñ	meñe	>	baña
meñiz	>	beñiz	meñzet-	>	beñzet-
mün-, min-	>	bin-	mündür-	>	bindür-, bindir-
neçe	>	nice	ol	>	o
oltur-	>	otur-	ortu	>	orta
ortuq	>	ortaq	otlug	>	otlu
ökün-	>	ökin-	ölüg	>	ölü
örtün-	>	örtin	öte-	>	öde-
ötrü	>	ötürü, ötüri	saçıq	>	şaçu
san-	>	şay-	sargar-	>	şarar-
sarıq, sarıq	>	şaru	sawış-	>	şavaş-
seb-	>	sev-	sebin-	>	sevin-
sekirt-	>	segird-	sekiz on	>	seksen

sekizinç	>	sekizinci	semri-	>	semir-
şınık	>	şınık	sin	>	sen
soğuk, soğık	>	sovuk	sök-	>	sög-
sözle-	>	söyle-	sözleş-	>	söyleş-
sub, suw, suv	>	şu	subsız	>	şusuz
suvsa-	>	şuşa-	süçig	>	süci
tağı	>	dağı	şam	>	dam
şamuluğ, şamuluk	>	şamalık	tatıg, tātıg	>	tat
tatıglıg, tātıglıg	>	tatlu	telik	>	delük
telim	>	delīm	telü	>	delü
temür	>	demür	teñ	>	denk
teñiz	>	deñiz	ter	>	der
teri	>	deri	tñla-	>	diñle-
ti-	>	di-	tik-	>	dik-
tikil-	>	dikil-	til	>	dil
tile-	>	dile-	tilek	>	dilek
tir-	>	dir	tirek	>	direk
tirgür-	>	tirgür-	tirig	>	diri
tiriglik	>	dirilik	tiril-	>	diril-
tirnek	>	dernek	tiş	>	diş
tişi	>	dişi	tiz	>	diz
toğ-	>	doy-	toğ-	>	doğ-
tök-	>	dök-	tökül-	>	dökül-, dökil-
töpü	>	depe	tört	>	dört
törtünç, törtünçi	>	dördüncü	töşe-	>	döşe-
töşek	>	döşek	töşen-	>	döşen-
tur-	>	dur-	tut-	>	dut-
tügün	>	dügün	tüken-	>	düken-
tün	>	dün	tür-	>	dür-
türlüg	>	dürlü	tüş-	>	düş-
tüz	>	düz	tüz-	>	düz-
tüzet-	>	düzet-	uđı-	>	uyı-
uđku	>	uykı, uyku, uyhu	uluğ	>	ulu
uluğla-	>	ulula-	uluğluk	>	ululuk, ululuk
uruş-	>	urış-	üçün	>	içün
üçünç	>	üçünci, üçünçi	ünçü, yinçü	>	incü
üze	>	üzre, üzere	yabız, yavız	>	yavuz

yablaq	>	yavlaq	yalgan	>	yalan
yalñuz	>	yalıñuz, yalıñuz, yaluñuz	yamag	>	yama
yana	>	yine	yapul-	>	yapıl-
yapurğaq	>	yapraq	yapuş-	>	yapış-
yarlıqa-	>	yarlığa-	yastan-	>	yaşdan-
yastuq	>	yasduq	yaşıl	>	yaşıl, yeşil
yazuq	>	yazuq, yazıq	yazuqluq	>	yazuqlu
yımirtga, yumurtga	>	yımırda	yi-	>	yi-, ye-
yip	>	ip	yiti	>	yidi
yokluq	>	yoklıq	yulduz	>	yılduz

Buradaki ses değişmelerinden *b- > v-* Batı Türkçesinin Azeri ve Türkiye Türkçesi alanlarına ait düzensiz bir değişikliklerdir. Sınırlı sayıda kelime de görülen bu değişiklik Oğuz Türkçesinin başlangıcından beri izlenebilmektedir: *bar > var, bar- > var-, bir- > ver-* vb. (Karaağaç, 2016: 174).

-b > -ø : Son seste, *-b > -v* değişmesiyle *-v, -b > -v > -y* değişmesiyle de *-y* yarı ünlülerine dönüşen *-b* sesi, zaman zaman da düşerek sıfırlaşır (Karaağaç, 2016: 180).

b- > m- : Şartlı bir ses değişikliğidir. Genellikle tek heceli sözlerde kendisinden sonra nazal seslerden biri (*m, n, ñ*) geliyorsa, *b* ses değişikliği ortaya çıkmaktadır (Karaağaç, 2016: 174).

ç > c : Oğuzcada ilk hecedeki *-ç-*, yerini ötümlüsü *-c-*'ye bırakır (Karaağaç, 2016: 184).

d > y : Ötümlü diş-damak patlayıcı *-d-* iç sesinin, damak yarı-ünlüsüne dönüşmesi, eski ve yeni Türk yazı dilleri arasındaki en belirgin ses değişmelerinden biridir (Karaağaç, 2016: 188).

g > v : Türk dillerinin hepsinde görülür

g > ø : Kendisinden önce gelen ünlünün ağız açıklığı kaybolurken o ünlünün uzunluk derecesini arttırması ve o ünlüyü yuvarlak dudaklı hâle getirmesi sebebiyle erimesidir (Çağırın, 2011: 188).

k > g : Ön damak sesinin yerini karşılığı olan *g* sesine bırakmasıdır. Eski Türkçenin başlangıcından itibaren sistemli bir şekilde görülmektedir.

ñ > y : İç seste art damak genizsi *-ñ-*'nin yarı-ünlüleşmesi, Eski Türkçe döneminde Uygur metinlerinden itibaren izlenebilir: *koñ > koy* (Karaağaç, 2016: 217).

t > d : Eski Türkçedeki *t* sesi, yerini ötümlü karşılığı *d* sesine bırakır.

y > ø : Türkçenin karanlık devirlerinde gerçekleşmiş bir ses denkliliğini de sergiler: ET *yip* 'ip' ~ ET *ip* 'ip' (Karaağaç, 2016: 236).

ilgerü > ilerü, keltür- > getir, otur > otur örneklerinde çift ünsüzlerden biri kaybolarak tekleşme olmuştur.

1.1.3. Sesteş Kelimeler:

Eski Türkçe metinlerinin bazılarında geçen aşağıdaki kelimeler, Tuñfetü'l-İhvân'da da bulunmaktadır. Ancak metnimizdeki anlamları bunlardan oldukça farklıdır. Zamanla bu kelimelerden bazılarının yeni anlamlar kazanması mümkün görünmektedir. Diğerlerinin ise sesteş olmaları dışında bir ortaklıkları yoktur. Aşağıda bu ortak kelimelerin anlamları ve kaynakları verildikten sonra metnimizde geçtiği yerlerden örnek ifadeler satır numaralarıyla verildi. Bu örnekler kelimenin anlamını kavratmaya kafi olduğundan anlamlarının ayrıca yazılmasına ihtiyaç duyulmadı:

ağırılıq: ikram, ihsan (DLT, 543)

terāzünün ağırılığı ola (Tİ, 154b/3)

ağla-: boş kalmak (DLT, 543)

āh idüp ağlayasın (Tİ, 167a/14)

ağlat-: boşaltmak, istediği şeyle başbaşa kalmak için (insanları) uzaklaştırmak (etrafını boşaltmak) (DLT, 544)

siziñ ağladığınız beni dahı ağladdı (Tİ, 66a/12)

alçak: alçak gönüllü, yumuşak huylu (KB, 16)

işbu alçak yir seniñ yurduñ degüldür (Tİ, 125b/13)

alın-: kendi başına almak (DLT, 548)

dervişlik şatılır mı yāhūd alınur mı (Tİ 131a/9)

altın: alt (DLT, 549)

çalğu altın şatanlardur (Tİ, 52a/2)

arç: pislik (DLT, 555)

bu ırmaqlar düpdüz yiryüzinde akarlar arç içinde akmazlar (Tİ, 26b/15)

arçun: yabancı ağırla ehlî kısraktan doğan at, küheylan (DLT, 556; KB, 24) yavaş (ETT, 278)

tesbīhüñi arçun arçun okı (Tİ, 14a/4)

armağan: Oğuzcada, gittiği yerden kazanarak dönen kimsenin akrabalarına getirdiği hediye (DLT, 556)

ümmetime armağan diledim (Tİ, 105a/8)

ayık: vaat, söz (DLT, 566, KB, 46)

iy yigitler ayık oluñ (Tİ, 190b/7)

ayrık: ayrık otu (*Agropyrum repens*) (DLT, 567)

sen ol Allāhsın kim senden ayrık Tañrı yok (Tİ, 89b/12)

balç: bazı Argularda çamur (DLT, 572)

yüzlerinden rahmet nūrı balç urur (Tİ, 193a/8)

bük-: (mala, yiyeceğe) doymak, tıkanıncaya kadar doymak

bük-: yere doğru eğilip alçalmak ve sinmek (DLT, 606)

aya gözlerini büker (Tİ, 196a/7)

çal-: yere çalmak, vurmak, yenmek (DLT, 612; KB, 127)

çal-: (sözü) işittirmek (DLT, 612)

mutribler ve çalğı çalanlardur (Tİ, 51b/15)

çat-: Oğuz lehçesinde (oğlağı kuzuya) katmak (DLT, 617)

bu süñükleri birbirine çatdı (Tİ, 87b/4)

çatuğ: Çin'den getirilen deniz balığı boynuzu (veya ağaç kökü?) (DLT, 617)

çatuğ kaşlu ve incü dişlüdür (Tİ, 20b/5)

çekil-: yazıya noktalar konmak, noktalanmak (DLT, 619)

terāzü aşılmış ola şırāṭ çekilmiş ola (Tİ, 186b/15)

çok: Oğuzcada aşğılık (kimse) (DLT, 627)

ölümi çokañuñ (Tİ, 190a/9)

çomağ: müslüman (KB, 132)
başına urasın ve dāğ çomağ-ıla hevāsını şıyasın (Tİ, 140b/5)

esirge-: bir şeyin kaybolmasına üzölmek (DLT, 645)
Muhammed'e rahmet eyle ve sen esirge (Tİ, 67a/2)

ir-: yabancıleşmek (DLT, 666)

ir-: (duvar vb. şeyleri) yarmak (DLT, 666)

ir-: irkilmek, yalnızlık duymak; ayrılmak, usanmak (KB, 199)
Şeyh Şiblî bir gün giderken yolu bîmārḥāneye irdi (Tİ, 121b/8)

kağak: göz kapağı (DLT, 683) kabak: göz kapağı (ETT, 1298)

kağak: kızlık zarı (DLT, 683)
ṭamuniñ kağağın götüreler (Tİ, 56b/14)

kağlan-: meyvelenmek (DLT, 693)
bir kağınca ıdırduğına kağlanamıya (Tİ, 123b/1)

kez: bir tür Çin kumaşının adı (DLT, 708)

kez: okun gez kısmı (DLT, 708)

kez~kiz: süt, un vb. şeylerin tencerenin dibine yapıştığı kısım (DLT, 708)
orucu yılda bir kez buyurdu (Tİ, 147a/3)

kağak: darı (US, 181), akdarı (*Panicum miliaceum*) (DLT, 727)
Osmān kağağa didi sen niçün ağlarsın (Tİ, 66a/11)

korkusuz: ziyansız, zararsız (US, 138)
emîn olmağ korkusuz olmağdur (Tİ, 178b/1)

odun: günahlı, kabahatli, suçlu (US, 138)
yalın ayak bir arka yüki odun getürmiş (Tİ, 112a/9)

sağlık: sağmal koyun (DLT, 799)
bir günlük sağlık şükürin yirine getürmez (Tİ, 168a/10)

sar-: (birini) azarlamak ve konuşmayı hazinleştirmek (DLT, 804)
ol cāni ṭamu belāsına şaralar (Tİ, 194a/12)

şığ-: tesir etmek, dokunmak (KB, 396)
mü`min kullarımıñ şınıklı gönüllerine şığdım (Tİ, 104a/14)

şırt: kalın kıl (DLT, 821)

şırt: Oğuzlarda küçük vadi ve küçük bayırlar (DLT, 821)
aya gözlerini bükür şırt ve hem belin iki kağ ider (Tİ, 196a/7)

suç: "bir şeyin sekmesi, geri dönmesi, isabet etmemesi" anlamında taklidi bir kelime
dilerem ki ol şuçı baña bağışlaya (Tİ, 120a/10)

tağıl-: (bir şeyin) sivriliğı gitmek
dirilüñ iy tağılmış tenler (Tİ, 204b/1)

uy-: (un vb. şeyleri) sertleşip kıvamını bulması için bastırmak (DLT, 927)

şeytāna uydı azğunlardan oldı (Tİ, 127b/15)

yarı: yardım (KB, 525)

gevher iki pāre oldı yarısı od oldı ve yarısı eridi (Tİ, 21b/12)

yarıq: iki bacağı kalça kısmındaki uçları (DLT, 953)

her derede yitmiş yarıq vardır (Tİ, 45a/4)

yaşar-: (bitki vb.) yeşermek, yeşillenmek (DLT, 957; KB, 530)

göñüller kıvanır gözler yaşarur (Tİ, 6b/14)

yıldız: ağacın kökü (DLT, 971; KB, 539)

benim yārānlarım yıldızlar gibidür (Tİ, 2a/9)

Sonuç

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan dilin canlılığının doğal bir sonucu olarak geçmişten günümüze devam eden süreçte dilin ana kelimeleri aynen veya bazı ses değişiklikleriyle varlığını devam ettirirken sosyalliğin bir gereği olarak da artık ihtiyaç duyulmayan kelimeler kullanımdan kalkar. Bazen de mevcut kelimenin yerine yabancı dillerden giren sözler tercih edilerek zamanla Türkçeleri terk edilir. “Sonuç olarak, her dilin, çeşitli yol ve yöntemlerle, modern zamanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek sözcükleri oluşturma imkânlarına sahip olduğu söylenebilir” (Eker, 2003: 88).

“Eski Anadolu Türkçesi bir taraftan böylece Eski Türkçenin izlerini taşıırken diğer taraftan köklerde ve eklerde bazı ses ve şekil ayrılıkları göstermek suretiyle Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinden biraz farklı bir durum arzeder” (Ergin, 1982: 17). Bu çalışmada Eski Türkçenin söz varlığından 15. yüzyıla yansıyanlar Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden Tuhfetü'l-İhvān çerçevesinde değerlendirildi. Müslüman Türkler için kaleme alınan bu eser, öğretici ve dinî olması sebebiyle (alıntılar dışında) sadedir. Söz varlığı bakımından da çalışmanın amacına uygun olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Dönemindeki pek çok eserde olduğu gibi bu eserde de tutarlı bir imla yoktur. Bu sebeple Türkçe kelimelerin çoklu yazılışları bulunmaktadır. “Kapalı e”yi yazmada özel bir harf veya işaret kullanılmadığı için aynı kelime iki şekilde harekelenmiştir. Bu yüzden “bel / bil, ver- / vir-, yemiş / yimiş, yer / yir” gibi ikili kullanımlar vardır.

Eski Türkçe metinlerinde “bintür- / mündür-, kemi / kimi, kapıg / kapuğ, koñ / koy, soğuk / soğık” örneklerindeki gibi ikili kullanımlara benzer şekilde Tuhfetü'l-İhvān'da da çoklu kullanımlar vardır: geçür- / geçir-, korhu / korhu / korqu, kuyriğ / kuyruğ, uyki / uyku / uyhu, ıldız / yıldız / yulduz

İkinci grupta sıralanan kelimelerde görülen ses değişiklikleri / ses olayları, diğer metinlerde de izlenen malum fonetik hususlardır. Bilinenler dışında farklı bir ses olayı yoktur.

Toplam 38 kelimedeki sesteşlik ilgisi dikkat çekicidir. “Armağan, kapak, tağıl-” gibi kelimelerde zamanla bugünkü anlamlarını da içerecek şekilde anlam genişlemesi olduğu söylenebilir ancak diğerlerini izah etmek güçtür.

Tuhfetü'l-İhvān'daki yaklaşık 2300 Türkçe kelimededen 768'i Eski Türkçenin söz varlığı ile müşterektir. Bunun yanında Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine gelişimi de sergileyen kullanımlar da mevcuttur.

Kaynaklar

ADIGÜZEL, A. (2018). XVI. Yüzyıl Türkçesi Eserlerinden Râhatu'n-Nüfûs'ta Eski Türkçe İzler, *Turkish Studies* Volume 13/12, Spring 2018, p. 1-18, Ankara.

AKALIN, M. (1979). *Tarihî Türk Şiveleri*. Ankara: Atatürk Üniveritesi Yayınları: 551.

ARAT, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*, İstanbul: TKAE Yayınları: 47.

CAFEROĞLU, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: TDK Yayınları: 260.

- ÇAĞIRAN, Ö. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*, Kastamonu: Şahsi yayın.
- EKER, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERCİLASUN, A.; AKKOYUNLU, Z. (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara: TDK Yayınları: 1120.
- ERGİN, M. (1982). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GABAİN, A.V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara: TDK Yayınları: 332.
- KARAAĞAÇ, G. (2016). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ yayınları.
- KAYASANDIK, A. vd. (2017). *Üniversiteler için Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, 15. Baskı, Konya: Palet Yayınları.
- Orkhon Runic Inscriptions Glossary* (hzl. Blake Sherblom-Woodard and Grace Mrowicki)
- ORKUN, H. N. (1987). *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: TDK Yayınları: 529
- TEKİN, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, (hzl. Mehmet Ölmez) İstanbul: Sanat Kitabevi.
- TİMURTAŞ, F. K. (1981). *Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Tuhfetü'l-İhvân* (H. 860) Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No.: 06 Mil Yz B 1080.